بکەرنادیاری مۆرفۆسینتاکسی

ئەم باسە لە گۆڤاری ئەکادیمیای کوردی
ژمارە (٢٦)ی ساڵی (٢٠١٣) دا بڵاوکراوەتەوە.

لە زمانی کوردیدا [١] یەك دەستە ڕاناوی جودا و دوو دەستە ڕاناوی لکاو هەیە. دابەشبوونیان بە پێی کەس و ژمارە لەم خشتەیەدا ڕوون کراوەتەوە:

ژمارە	کەس	راناوی جودا	راناوی لکاو	
			A	B
تاك	١	من	م	م
	٢	تۆ	ت	یت
	٣	ئەو	ی	× / ێت [٢]
کۆ	١	ئێمە	مان	ین
	٢	ئێوە	تان	ن
	٣	ئەوان	یان	ن

لە داڕشتەی مۆرفۆسینتاکسیدا:
دەستەی (A) بە یەکەم پێشگرەوە دەلکێ ئەگەر کارەکە پێشگردار بوو.
دەستەی (B) هەمیشە وەك پاشگر بە ڕەگی کارەکەوە دەلکێ. [٣]... یاسا ژ١
ئەرکیان لەگەڵ کاری تێپەڕدا لەم خشتەیەدا خراوەتە ڕوو:

ئەرك	کات	
	ڕابردوو	داهاتوو
بکەر	A	B
بەرکار	B	A

یاسا ژ٢

واتا

ا) – لەگەڵ کاتی ڕابردوودا دەستەی (A) ئەرکی بکەری و دەستەی (B) ئەرکی بەرکاری دەبینن:

دە – ی – نارد – ین (ئەو ئێمەی دەنارد).

A ڕابردوو B

بکەر بەرکار

٢) – لەگەڵ کاتی داهاتوودا دەستەی (B) ئەرکی بکەری و دەستەی (A) ئەرکی بەرکاری دەبینن:

دە – مان – نێر – یت (تۆ ئێمە دەنێریت).

A داهاتوو B

بەرکار بکەر

یاسای گوێزانەوەی ڕستەی مۆرفۆسینتاکسی بۆ بکەر نادیار(٤)

١ – ئەو ڕاناوە لکاوەی ئەرکی بکەری دەبینێ لادەبرێ.

٢ – ڕەگی داهاتووی کارەکە وەردەگیرێ.

٣ – نیشانەی نادیاری (ر) دەخرێتە سەر ڕەگی کارەکە.

٤ – ئەگەر کاتی کارەکە ڕابردوو بێت (ا) ی دەخرێتە سەر. ئەگەر داهاتوو بێت (ێ) ی دەخرێتە سەر.

٥ – ئەگەر کاتی کارەکە داهاتوو بێت ، دەستەی (A) وەك بەرکار دەردەکەوێ. کە ڕستەکە دەکرێتە بکەرنادیار ڕاناوەکە دەگۆڕێ بە ڕاناوی بەرانبەر لە دەستەی (B) دا.

بکەر دیار	بکەر نادیار
A	دەبێتە B
م	م
ت	یت
ی	ێت
مان	ین
تان	ن
یان	ن

یاسا ژ ٣

٦ – ئەگەر کاتەکەی ڕابردوو بێت بەرکاری ناڕاستەوخۆ لە دەستەی (B) یەوە دەبێ. کە ڕستەکە دەکرێتە بکەرنادیار ڕاناوەکە دەگۆڕێ بە ڕاناوی بەرانبەر لە دەستەی (A) دا.

بکەر دیار	بکەر نادیار
B	دەبێتە A
م	م
یت	ت
ێت	ی
ین	مان
ن	تان
ن	یان

یاسا ژ ٤

هەردوو یاساکە تێکدەچرژێنرێن:

رابردوو		داهاتوو	
بکەر دیار	بکەر نادیار	بکەر دیار	بکەر نادیار
B دەبێتە	A	A دەبێتە	B

یاسا ژ ٥

لە ڕستەی:

دەیناردین . (ئەو ئێمەی دەنارد).

دە ـ ی ـ نارد ـ ین

(ی) لە دەستەی (A) یەوەیە (بکەر)ە.

(ین) لە دەستەی (B) یەوەیە (بەرکار)ە.

(نارد) ڕەگی ڕابردووی کارەکەیە.

دە – ی – نارد – ین

A رابردوو B

بکەر بەرکار

بۆ گوێزانەوەی ئەم ڕستەیە بۆ بکەرنادیار:

١ – (ی) ی بکەر لادەبرێ.

دە – – نارد – ین

٢ – ڕەگی کاتی داهاتووی کارەکە وەردەگیرێ. دەبێتە (نێر).

دە نێر – ین

٣ – نیشانەی نادیاری (ڕ) ، دەخرێتە سەر ڕەگی کارەکە:

دە نێر + ڕ – ین

٤ – کاتی کارەکە (نارد) ڕابردووە (ا) ی دەخرێتە سەر.

دە نێرڕ + ا – ین

ڕستەکە دەبێتە

دەنێر + ڕ + ا + ین

دەنێرراین

لە ڕستەی

دەمانێرێت (تۆ ئێمە دەنێریت).

دە ـ مان ـ نێر ـ یت

(مان) لە دەستەی (A) یەوەیە (بەرکار)ە.

(یت) لە دەستەی (B) یەوەیە (بکەر)ە.

(نێر) ڕەگی کارەکەیە.کاتەکەی داهاتووە.

دە – مان – نێر – یت			(تۆ ئێمە دەنێریت).
	A	B	
	بەرکار	بکەر	

١ – (یت) ی بکەر لادەبرێ.

دە ـ مان ـ نێر ـ

٢ – ڕەگی کاتی داهاتووی کارەکە وەردەگیرێ. خۆی داهاتووە:

دە ـ مان ـ نێر ـ

٣ – نیشانەی نادیاری (ر) دەخرێتە سەر ڕەگی کارەکە:

دە ـ مان ـ نێر + ڕ ـ

٤ – کاتی کارەکە داهاتووە (ێ) ی دەخرێتە سەر.

دە ـ مان ـ نێر ڕ + ێ

٥ – بە پێی یاسا (ژ٣) ڕاناوەکە ، کە لە دەستەی (A) یەوەیە دەگۆڕێ بە ڕاناوی بەرانبەر لە دەستەی (B) ، (مان) دەبێتە (ین)

دە – (ین) – نێر ڕ ێ

بە پێی یاسا ژ ١ دەستەی (B) هەمیشە وەك پاشگر بەڕەگی کارەکەوە دەلکێ ، ڕستەکە دەبێتە :

دە – نێر + ڕ + ێ – ین

دەنێررێین

بکەر نادیار لە مۆرفۆسینتاکسی پێشبەندی

مۆرفۆسینتاکسی پێشبەندی ئەو داڕشتەیەیە کە تێیدا (بکەر و بەرکاری ڕاستەوخۆ و بەرکاری ناڕاستەوخۆ) بە ڕاناوی لکاو دەربڕابن. یاسای ڕیزبوونی کەرەسە ڕێزمانییەکانیان بەم جۆرە دەبێ:

یەکەم – ئەگەر کاتی کارەکە ڕابردوو بێ:

پێشبەند – بکەر A { ڕەگی ڕابردوو – بەرکاری ڕاستەوخۆ B – بەرکاری ناڕاستەوخۆ B } ...یاسا ژ ٦

بۆمان ناردنیت (ئێمە ئەوانمان بۆ تۆ نارد)

بۆ	–	مان	نارد	–	ن	–	یت
		A			B		B
پێشبەند		بکەر			ب.ر		ب.ن

دووەم – ئەگەر کاتی کارەکە داهاتوو بێ:

پێشبەند – بەرکاری ناڕاستەوخۆ A – بەرکاری ڕاستەوخۆ A { ڕەگی داهاتوو – بکەر B } ....یاسا ژ ٧

بۆ - تان - ی دەنێر- ین (ئێمە ئەوتان بۆ دەنێرین)

پێشبەند ب.ن ب.ر کار بکەر

بۆ گوێزانەوەی ئەم جۆرە ڕستانە بۆ بکەرنادیار وەك لە گوێزانەوەی ڕستەی ئاساییدا:

١ – بکەر لادەبرێ.

٢ – ڕەگی داهاتووی کارەکە (ڕ.د) وەردەگیرێ.

٣ – (ر) ی بکەر نادیاری و ئامرازی کاتی دەخرێتە سەر ، (ا) بۆ ڕابردوو و (ێ) بۆ داهاتوو.

ئەگەر کاتی کارەکە ڕابردوو بێ کە تێیدا بکەر بە ڕاناوی لکاوی دەستەی A و هەردوو بەرکار بە دەستەی B دەردەبڕێن. بەرکارە ڕاستەوخۆکە (ب.ر) لە

شوێنی خۆی دەمینێ و بەرکارە ناڕاستەوخۆکە (ب.ن) دەگۆڕێ بە ڕانـاوی لکـاوی دەستەی A ی بەرانبەر و دەچێتە سەر پێشبەندەکە.

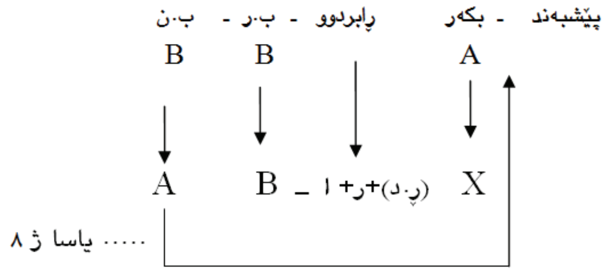

وەك لە ڕستەی:

بۆت ناردنین. (تۆ ئەوانت بۆ ئێمە نارد)

بۆ ـ ت نارد ـ ن ـ ین.

بۆ ــ پێشبەندە

ت ــ بکەرە سەر بە کۆمەڵی A یە.

نارد ـ کارە لە ڕابردوودایە.

ن ـ بەرکاری ڕاستەوخۆیە سەر بە دەستەی B یە.

ین ـ بەرکاری ناڕاستەوخۆیە سەر بە کۆمەڵی B یە.

بۆ گوێزانەوەی بۆ بکەرنادیار:

١ ـ بکەر (ت) لادەبرێ. (X)

٢ – بەرکاری ڕاستەوخۆ (ن) لە شوێنی خۆی دەمینێ.

٣ – ڕەگی داهاتووی (ڕ.د) کارەکە وەردەگیرێ. لێرە (نێر) ـە

٤ – کاتی کارەکە ڕابردووە (ا) ی دەچێتەسەر.

٥ – بەرکاری ناڕاستەوخۆکە، کە (ین) ـە، سەر بە دەستەی B یە، دەگۆڕێ بە هی بەرانبەری لە دەستەی A کە (مان) ـە و دەچێتە سەر پێشـبەندەکە ، بـەم جۆرە:

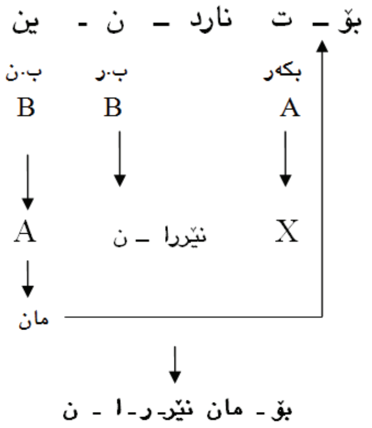

له ئەنجامدا ڕستەکە دەبێتە:

بۆمان نێرران.

ئەگەر کاتی کارەکە داهاتوو بێ کە تێیدا بکەر بە ڕاناوی لکاوی کۆمەڵی B و هەردوو بەرکار بە کۆمەڵیA دەردەبڕێن ، بەرکارە ڕاستەوخۆکە (ب.ر) لە شوێنی خۆی دەمینێ و بەرکارە ناڕاستەوخۆکە (ب.ن) دەگۆڕێ بە ڕاناوی لکاوی دەستەی B ی بەرانبەر و دەچێتە سەر کارەکە.

پێشبەند – بەرکاری ناڕاستەوخۆ A – بەرکاری ڕاستەوخۆ A ڕەگی کار – بکەر B

کە دەگوێزرێتە نادیاری:

١ – بکەر کە سەر بە B یە لادەبرێ. (X).

٢ – ڕەگی داهاتووی کارەکە وەردەگیرێ و هەموو کەرەسە ئەسپێکتییەکان لە شوێنی خۆیان دەمینێنەوە.

٣ – (ر) ی بکەرنادیاریی دەخرێتە سەر.

٣ – کاتی کارەکە داهاتووە (یـ) ی دەچێتە سەر.

٤ – بەرکاری ناڕاستەوخۆ کە سەر بە A یە ، لە شوێنی خۆی دەمینێ.

٥ – بەرکاری ڕاستەوخۆ کە سەر بە A یە دەگۆڕێ بە هی بەرانبەری لە B دا و دەچێتە سەر ڕەگی کارەکە.

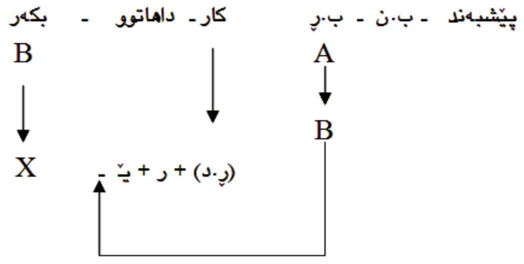

یاسا ژ ٩

وەك لە ڕستەی :

بۆتانی دەنێرین (ئێمە ئەو بۆ ئێوە دەنێرین)

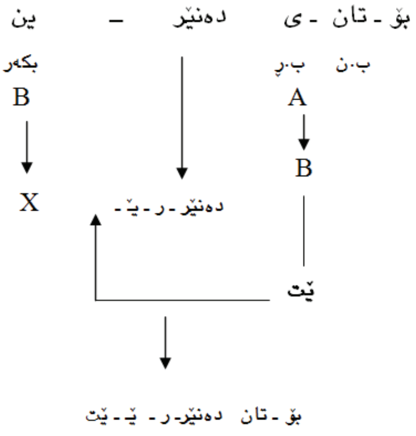

بە سەپاندنی یاسای فۆنۆلۆجیی بوونی دوو (ێـ) بە یەك (ێـ + ێـ = ێـ) ڕستەکە دەبێتە:

بۆتان دەنێررێت

بـه پێـی پێـڕەوی collapsing دەشـێ هـەموو یاسـاکانی گوێزانـەوەی ڕستەی مۆرفۆسینتاکسی تێك بچرژێنرێن ، بکرێن به یەك. بەم جۆرە:

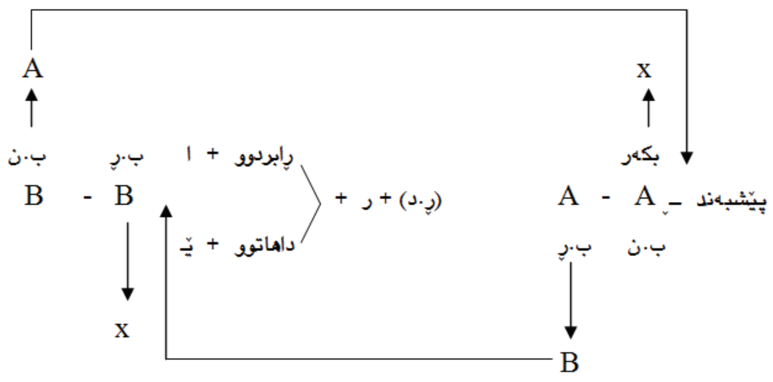

...... یاسا ژ ١٠

واتا:

دوای وەرگرتنـی ڕەگـی داهـاتوو و خستنەسـەریی نیشـانەی بکـەر نادیـاری و کات، ڕاناوە لکاوەکانی بەرکاری ڕاستەوخۆ لە داهاتوودا و بەرکاری ناڕاستەوخۆ لە ڕابردوودا، سێتەکانیان ئاڵوگۆڕ دەکەن و بەپێی یاساکانی شوێن، شـوێنی خۆیـان داگیردەکەن.

تێبینی

لە گوێزانەوەدا ، هەر پاشگر و پێشگرێکی مۆرفۆلۆجی و سینتاکسی کە لەگەڵ کارەکەدابێ ، لە شوێنی خۆیاندا دەمینێنەوە. وەك لە:

پێی ڕانەسپاردبوونین . (ئەو ئەوانی بە ئێمە ڕانەسپاردبوو)

لەم ڕستەیەدا:

(ڕا) پێشگرە مۆرفیمێکی مۆرفۆلۆجییە.

(نە) پێشگرە ئامرازی نەرییە. مۆرفیمێکی ڕێزمانییە.

(بوو) پاشگرە نیشانەی کاتی ڕابردووی تەواوە. مۆڕفیمێکی ڕێزمانییە.
بە سەپاندنی یاسای گوێزانەوەی بکەرنادیاری بەسەر ئەم ڕستەیەدا:

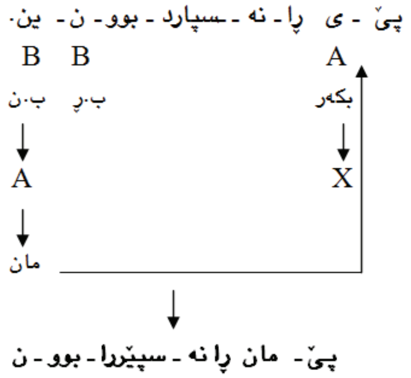

ڕستەکە دەبێتە:

پێی ڕانەسپاردبوونین

هـەموو پێشـگر و پاشـگرەکان (ڕا – نـە – بـوو) لـە شـوێنی خۆیـان دەمێننەوە.

پەراوێزەکان

١ – کرمانجیی خواروو.

٢ – (x) نیشانەیە بۆ نەبوونی هیچ شێوەیێك (مۆرفیمی سیفر). یا لابردنی کەرەسەیێك.

ڕاناوی لکاوی کەسی سێیەمی کات داهاتوو گەلێ ئەلەمۆرفی هەیە . لەم باسە تەنیا ئەم دوو ئەلەمۆرفە خراونەتە ڕوو (x ـ ێت) چونکە لە دارشتەی مۆرفۆسینتاکسیدا هەر ئەم دووە دەردەکەون .

بۆ ڕاناوی لکاوی کەسی سێیەمی تاك سەیری ئەم سەرچاوانە بکە:

وریا عومەر ئەمین (١٩٨٧) کەی (ات) و کەی (ێت) ؟ . گ.ڕۆژی کوردستان. ژ ٧٠

―――――― (١٩٩٨) کەسی سێیەمی تاك. ڕۆژنامەی هاوکاری ژ ٢٨٦١ ڕۆژی ١٩٩٨/٣/٨

―――――― (٢٠٠٢) لێکۆڵینەوەیێکی مۆرفۆفۆنیمی. گ. کۆڕی زانیاریی عیراق - دەستەی کورد. ژ (٢٩ و ٣٠) ل ٢٩١ ـ ٢٩٧.

٣ – یەکەم جار یاساکانی شوێنی ڕاناوە لکاوەکان لە لاپەڕە (٦٦ – ٦٩) ی ئەم نامەیەدا خراوەتە ڕوو.

Amin , W.O. (1979) Aspects of the verbal construction in Kurdish. Thesis Presented to the University of London. Published by Kurdish Academy. Series No. 114. Hawler.

٤ – ئەم یاسایە بۆ یەکەم جار لەم وتارەمدا خراوەتە ڕوو:

وریا عومەر ئەمین (١٩٩١) ڕاناوی لکاو لە بکەر نادیاردا. ڕۆژنامەی (العراق) ٤٦٤٧ ی ١٩٩١/٤/١٥.

* سوپاس بۆ مامۆستا (فەیسەڵ غازی محەمەد)ی بەشی کوردیی زانکۆی بەغداد بۆ هاریکاری.

سەرچاوەکان

1 – Amin , W.O. (1979) Aspects of the verbal construction in Kurdish. Thesis Presented to the University of London. Published by Kurdish Academy. Series No. 114. Hawler.

٢ – وریا عومەر ئەمین (١٩٨٦) ڕێزمانی ڕاناوی لکاو. دەزگای ڕۆشنبیری و بڵاوکردنەوەی کوردی. ز. ژ ١٤٧. بەغداد.

٣ – ―――――― (١٩٩١) ڕاناوی لکاو لە بکەر نادیاردا. ڕۆژنامەی (العراق) ٤٦٤٧ ی ١٥-٤-١٩٩١

٤ – ―――――― (١٩٩٢) لە پەیوەندییەکانی بکەر نادیار . گ. ڕۆشنبیری نوێ. دەزگای ڕۆشنبیری و بڵاوکردنەوەی کوردی . ز ژ ١٢٩ ل ١٨ – ٢٢.

ملخص البحث

اللغة الكردية من اللغات الصرفنحوية المعقدة التي يمكن فيها صياغة جملة تظهر فيها الفاعل والمفعول المباشر والغير مباشر بضمائر متصلة تتبادل أدوارها بتغير الزمن من الماضي إلى المضارع وبالعكس. هناك مجموعتان من الضمائر المتصلة في اللغة الكردية ، ترمزان بـ (A) وتشمل (م – ت – ى – مان – تان – يان) و (B) وتشمل (م – يت – x / يَت – ين – ن – ن).. مجموعة A التي تظهر كفاعل مع المتعدي الماضي ، تظهر كمفعول (مباشر وغير مباشر) مع المتعدي المضارع. مجموعة B التي تظهر كفاعل مع المتعدي المضارع ، تظهر كمفعول مع المتعدي الماضي وكما موضح في الجدول الآتي:

الدور	زمن الفعل	
	ماضي	مضارع
فاعل	A	B
مفعول	B	A

لتحويل جملة المبني للمعلوم للتركيب (الصرفنحوي) إلى المبني للمجهول:

١ – يحذف الضمير ألفاعلي.

٢ – يشتق الجذر المضارع للفعل.

٣ – يضاف علامة المبني للمجهول (ـ رِ) إلى الفعل.

٤ – **إذا كان زمن الفعل في الماضي:**

أ – يضاف علامة الزمن الماضي (ـ ا) للفعل.

ب – يستبدل ضمير المفعول الغير مباشر من مجموعة (B) إلى (A) الذي يتحرك ويتصل بحرف الجرpreposition.

إذا كان زمن الفعل في المضارع:

أ – يضاف علامة الزمن الماضي (يـَ) للفعل.

ب – يستبدل ضمير المفعول الغير مباشر من مجموعة (A) إلى (B) الذي يتحرك ويتصل بجذر الفعل.

هذا البحث محاولة لتبيان القوانين التي تتحكم بهذا الجانب من اللغة الكردية.

Abstract

In Kurdish language two different sets of personal suffixes are identified .. Set (A) (m – t – i: - ma:n – ta:n – ya:n) and set (B) (m – i:t – 0/ a:t / e:t - i:n – n – n).

They perform two different tasks in opposite tenses, as shown in the following diagram::

Function	Tense	
	Past	Present
Subject	A	B
Object	B	A

To transfer a Morphosyntactic construction in which the subject, direct object and indirect object are expressed by personal suffix pronouns:

1 – The subject personal suffix pronoun is deleted.
2 – The present stem of the verb is taken.
3 – The passive marker (-r) is added.
4 – If the tense of the verb was in past:
a – The past tens marker (- a:) is suffixed to the stem of the verb.
b – The indirect personal pronoun suffix, which is from set (B), will be replaced
by its counterpart from set (A) and will move to attach the preposition.

If the tense of the verb was in present:
a – The present tens marker (- e) is suffixed to the stem of the verb.
b – The direct personal pronoun suffix, which is from set (A), will be replaced by
its counterpart from set (B) and will move to attach the verb stem.

This paper is an attempt to show the rules that govern this phenomenon.